

Excluse sau izolate, jignite sau maltratate, animalele și păsările au fost adesea recuperate sau salvate de... limba română în expresii inedite și halucinante, în fabule și basme cu tâlc. La 1 Aprilie este Ziua Internațională a Păsărilor, ca urmare a semnării Convenției pentru Protecția Păsărilor (1906), unul din primele documente ecologice. Ziua Mondială a Animalelor este sărbătorită pe data de 4 octombrie a fiecărui an, cu referință directă la Sfântul Francisc de Assisi, patronul spiritual al animalelor. Explorarea bestiarului alcătuit din rozătoare sau alte viețuitoare este, de această dată,

tema curiozităților noastre lingvistice.

Haideți, aşadar, să descoperim ce se ascunde în spatele unor expresii frazeologice, în care se combină sensurile conotative și denotative, metafora, ironia și aluzia!

1. A fi șoarece de bibliotecă Azi, o astfel de sintagmă pare anacronică, deoarece PC-urile și tabletele domină birourile și spațiile de studiu. Cu toate aceste aspecte moderne și smart (inteligente din punct de vedere tehnologic), să ne amintim că expresia se referea altă dată la cel îndrăgostit de slove. Și se înțelegea că este vorba de un ins cu ochelari, cocoțat pe-o scară știrbă sau afundat în

studiu intens și prelung, răscolind pagini îngălbenite.

Totuși, prin analogie, șoarecele, ca și savantul studios, este un devorator de cărți căruia îi place să scormonească în biblioteci, într-un spațiu închis și întunecat, de unde și expresia în discuție. Prin extensie de la această asociere livrescă, s-a ajuns chiar la „șoarece de birou”, adică birocratul. Spusă în glumă, ironic sau chiar admirativ, imaginea plastică a expresiei îi oferă rozătoarei, prin asociere cu volumele, adevărate calități nobile. În franceză, expresia apare sub forma le rat de bibliothèque (șobolan de bibliotecă). Șoarecele de bibliotecă este, de asemenea, numele unui tablou realizat de germanul Carl Spitzweg în 1850.

2. A fi prins cu mâța-n sac înseamnă să fii prins cu o minciună, iar expresia se referă, de fapt, la vânzarea porcilor în târg. Începând cu secolul al XV-lea, în târguri, purceii de lapte se vindeau în saci legați. Oamenii nu puteau să vadă ce se află în sac, astfel că vânzătorii profitau de situație, iar în loc de purcel puneau o pisică în sac. Originea expresiei este din limba engleza medievală - pig in a poke (porc în sac) - și scoate în evidență porcul, nu pisica sau mâța din expresia tradusă în românește. Cea mai veche atestare istorică sunt Proverbele lui Hending (1250 e.n.), o colecție de proverbe care există în mai multe versiuni și poate fi găsită la Universitatea din Cambridge.

(Ceea ce îți dau, ia de îndată,
Pentru că, dacă ceri până după amiază-
Căci mă cunoști ca fiind cinstit
Fără voia ta, s-ar putea s-apară
piedici în felurite chipuri.
După aceea, vei regreta.
"Când un om îți dă un porc, deschide sacul."
(A spus Hending)

Alte expresii în care mâța este protagonistă merită menționate și explicate succint: a se uita ca mâța în calendar, cu referire la acele persoane care nu pricep nimic, deoarece în calendarele străvechi apăreau, cu litere de-o șchioapă, multe cifre, date astronomice, istorice și geografice care nu puteau fi ținute ușor minte și nici văzute cu acuitate. A rupe mâța-n două înseamnă a fi ferm, curajos, însă numele nu se referă la animal, ci la diverse obiecte sau instrumente în formă de gheară, cu care se apucă, se prinde sau se fixează ceva. O altă expresie des întâlnită în oralitate este ți-a mâncat pisica limba? și își are originea într-o practică sadică din vremea imperiului asirian, când dușmanilor li se tăia limba, cu care erau mai apoi hrănite pisicile regelui.

3. A umbla cu cioara vopsită este o altă expresie care redă

amăgirea sau înșelăciunea, necinstea. Expresia, in extenso, este „a umbla cu cioara vopsită, spunând că e papagal” și face referire la obiceiul ființei umane de a umbla cu fofârlica (nume dat în vechime unui joc de noroc), minciuna fiind o practică socială. Potrivit istoricilor, originea expresiei în centrul căreia se afla cioara se regăsește în trecut: în piețele din România existau persoane care încercau să vândă ciori vopsite, susținând că sunt papagali exotici. Exista, în mod salutar, o expresie avicolă, cu rol de avertisment: a nu da vrabia din mână pe cioara de pe gard!

4. Plimbă ursul! înseamnă fugi de-aici!, pleacă! Deși originea expresiei este legată de obiceiul întâlnit în Moldova (de Anul Nou, ursul este metamorfozat de un flăcău purtând pe cap și pe umeri blana animalului împodobită în dreptul urechilor cu ciucuri roșii), în istoria recentă s-a produs o mutație semantică din rural spre zona urbană, în timpul jocului de-a v-ați ascunselea.

Se crede că la originea acestui obicei este un cult traco-getic. Din acest ritual s-a mai născut o expresie cu origini ursărești (țigănești) și din târguri: a se aduna (sau a se uita) ca la urs, adică a se aduna în număr foarte mare, din curiozitate.

5. A tăia frunze la câini Câinele este considerat cel mai bun prieten al omului, fapt confirmat încă din antichitatea romană, unde inscripția Cave canem! = Păzește-te de câine! (adaptat la români sub forma Atenție! Câine rău!), plasată la intrarea în casele romanilor care aveau câini de pază, confirmă importanța acestui animal în spațiile de locuit. În schimb, una dintre cele mai utilizate expresii din vocabularul limbii române are sens ironic: „a tăia frunze la câini”, cu sensul a fi leneș, a trândăvi.

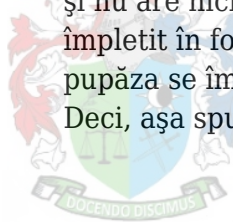

Expresia a luat naștere în rândul păstorilor, în timpul transumanței, care tăiau frunze pentru oile și caprele lor, când se aflau prin bălțile Dunării, sau dacă nu aveau hrană pentru câini. Context: “Sărăcia de el se ține ca praful după câine. Umblă pe drumuri tăind câinilor frunză” (Anton Pann - “Povestea vorbii”)

6. Colac peste pupăză nu este o expresie despre cunoscuta pasăre din povestea lui Ion Creangă. Cuvântul colac este de origine veche slavă (kolaci) și vine de la kolo care înseamnă: roată, cerc. Colacul este un covrig gros și lat, făcut din făină de grâu, care se dă de pomană. Cu timpul, termenul s-a extins și la alte obiecte în formă de colac, de pildă „colacul de piatră de la fântână”, „colac de salvare” etc.

Dar ce rost are „pupăza”? Cuvântul ce denumește faimoasa pasăre cu pene pestrice, cioc lung și moț mare de pene, e de origină albaneză – pupa, diminutivul pupăză – și nu are nicio legătură cu expresia de mai sus. Are în schimb asemănare cu un alt fel de colac, împletit în formă de pasăre, având sus un fel de coroniță în chip de creastă de pupăză. În Ardeal, pupăza se împarte la pomenirea morților, iar colacii, pe de altă parte, sunt și ei asociați cu pomana. Deci, așa spunem când, după o întâmplare neplăcută, vine un alt eveniment nefericit.

INDEPENDENȚA
ROMÂNIA

*Independența
prin Cultură*

Florentin Streche